



**Teatrul Național: Reprezentațiile D-nei Agata Bârsescu.**

Înainte de a se reîntoarce în teatrul german, d-na Agata Bârsescu a reapărut pe scena Teatrului Național, — pentru ultima oară spun așșele, însă noi vrem să sperăm că acest «ultimatum» nu va fi respectat. Astfel ne-a fost dat să o vedem zilele acestea, mai întâiu în drama burgheză a lui Sudermann, *Magda*, apoi în piesa istorică a lui Willbrandt *Messalina* și în sfârșit în *Phedra*, capodopera lui Racine. Câte-și trele eroine au fost intrupate de distinsa artistă cu o artă aleasă, superioară, care îndreptățește faima de care se bucură dincolo de hotarele țării. D-na Agata Bârsescu face parte din acel grup de «aleși» ai artei, pentru care cariera dramatică e departe de a fi un simplu meșteșug ori o virtuozitate exterioară de a debita cu mai multă sau mai puțină conștiințiozitate un rol. Eroinele ei trăesc cu adevărat, și trăesc cu toată măreția și cu toată intensitatea închipuită de autorii lor. Fie că joacă în drama modernă ori în tragedia clasică, d-na Agata Bârsescu reușește deopotrivă să-și afirme remarcabila-i personalitate artistică, atât în inteligența cu care pricepe rolurile cât și prin spontaneitatea și puterea cu care le intruchipează. E firesc dar că o astfel de interpretare să ne producă emoții estetice puternice, făcându-ne să nu băgăm de seamă accentul cam exotic al ilustrei tragediene, datorit faptului că joacă de atâta timp în limba germană.

Ansamblul care a secondat-o pe d-na Bârsescu în aceste reprezentații extraordinare a fost destul de bun în *Magda*, acceptabil în *Messalina* și destul de slab în *Phedra*. În special capodopera teatrului francez ne așteptam să fie tratată mai puțin vitreg la Teatrul Național.... Puținele repetiții sunt o scuză care explică faptul, dar care nu e cu nimic îndreptățită. Distribuția apoi... Tot fizicul D-lui Leonescu protesta contra rolului lui Ipolit. Din povestirea lui Teramene a d-lui Achile n'am înțeles nimic iar Aricia d-nei Demetriad era foarte de parte de demnitatea teatrului tragic.

..... Privind la jocul minunatei interprete a *Messalinei*, ne-am pus o întrebare, la care nu am știut ce răspunde: Cum se poate că sacrificiul pe care una din numeroasele scene germane îl face pentru a o avea pe Agata Bârsescu, nu poate fi făcut de prima scenă românească, mai ales că pleoră de artiste de talia distinsei tragediene nu prea este la Teatrul Național? Ar strica oare ca în cel mai de seamă teatru românesc să fie permanent angajată cea mai de seamă artistă a noastră?

\* \* \*

**Din ale publicului nostru de teatru.**

Demnizi la Teatrul Național, cu ocazia reprezentării *Phedrei* lui Racine, s'a petrecut un fapt nostim care merită să fie relevat, căci el e caracteristic pentru gradul de cultură al publicului nostru de teatru. Precum se știe, tragedia lui Racine e scrisă în 5 acte. Direcția teatrului însă pentru a nu lungi prea mult spectacolul, a legat între ele câte două acte reprezentând *Phedra* în 3 acte.

Pe așș rămăsese însă tipărit 5 acte. Știți ce s'a întâmplat? După ce s'a lăsat cortina la sfârșitul actului al III-lea, deși în ultimele scene ale acestui act Teramene povestise lui Teseu moartea lui Ipolit sub carul fatal, iar *Phedra* se otrăvise, — prin urmare nu mai rămăsese în viață nici unul din eroii piesei; — totuși publicul a rămas în sală, .. așteptând actele IV și V!

Și când zic publicul, înțeleg marea majoritate a persoanelor ce erau în sală, printre care se aflau și profesori de liceu — de partea literară și câțiva literați, buni cunoscători ai literaturii franceze...

Abia când s'a lăsat cortina de fier, publicul a înțeles că trebuie să părăsească teatrul și am auzit mulți spectatori bânzuind că trebuie să se fi îmbolnăvit vreun actor de s'a «în-

trerupt» spectacolul iar alții, mai răi la suflet, acuzau direcția «că i-a păcălit» cu două acte!

Și notați că e vorba de una din cele mai de seamă opere din literatura dramatică universală a cărei «fabulă istorică» se învață în liceu la cursurile de istorie și literatură.

Nu zău, dar încep să cred că D. Pompiliu Eliade n'ar face rău să și întindă activitatea de conferențiar dela actori și la publicul spectator....

\* \* \*

**Cărți noi: Schițe și Amintiri de D. D. Pătrășcanu.**

Se citește ușor și cu multă plăcere acest volum de *Schițe și Amintiri* al d-lui Pătrășcanu, colaborator la «Viața Românească» ieșană, unde a și publicat cele mai multe dintr'însele<sup>1)</sup>. *Schițele* ne prezintă o serie de tipuri din viața de toate zilele — cele mai multe din provincie — prinse cu un deosebit talent de observație și scrise cu humor. Căci d-nul Pătrășcanu e în primul rând un umorist. El prinde laturea veselă și micile slăbiciuni ale oamenilor săi și ni-i prezintă apoi așa cum sunt în realitate, fără să exagereze și fără să-i ironizeze cu prea multă severitate. Din potrivă ironia d-sale e b'ândă, îngăduitoare, are ceva «bonhommesque» în ea și de aceea ne e simpatică ca și cele mai multe din tipurile schițate. Asfel ne învelesc isprava maestrei de desen din «Inspecție», naivitățile alegărilor din «Ce cere publicul dela un Deputat», fumurile ofițerilor din «O audiență la Ministerul de Războiu» și nefericirea conjugală a d-lui Sofroni din «Un martir al higienii». Dacă umorul autorului ne apare mai crud față de provinciala din «Plimbare» și de ofițerii din o «Simfonie wagneriană» e poate fiindcă noi judecăm aceste tipuri mai sever ca autorul.

Multă putere de analiză dovedește d-l Pătrășcanu în «Un caz special și «Iuvingătorul lui Napoleon» unde tratează o problemă interesantă de conștiință: afasia momentană. Schița din urmă mai ales, e scrisă cu un deosebit talent.

Când trecem la partea a doua a volumului, la *Amintiri*, înțelegem dintr'odată toată blândețea ironiei Schițelor. Sub titlul discret «Din amintirile lui Const. Casian», autorul ne povestește copilăria sa și un mișcător episod din tinerețe, amintiri scrise cu multă duioșie și din care se revelează o fire simțitoare, iubitoare de oameni, pentru care ironia față de semeni și de propria persoană pare mai mult o armă destinată să tempereze sensibilitatea prea lesne impresionabilă. Tipurile colegilor de școală și de cancelarie sunt descrise cu vioiciune și învăluite în aceeași simpatie cu care autorul ne vorbește de ai săi și de acea nefericită Luiza Albertini, care a fost visul tinereților sale.

Stilul e curgător și plastic, păcat însă că pe alocuri numeroase expresii moldovenești îi strică puritatea.

E. P.

**BIBLIOGRAFIE****BIBLIOTECA „LUMEN”**

28. *La Rochefoucauld*, Filozofia vieții (Maxime).
29. *Cervantes*, Căinii din Valladolid.
30. *E. Melchnikoff*, Câteva chestiuni științifice.
31. *L. Tolstoi*, Să nu ucizi!
32. *Buffon*, Omul și natura.
33. *M. Gorki*, Revelionul.
34. *C. Rădulescu-Motru*, Naționalismul.
35. *C. Rădulescu-Motru*, Naționalismul.

Toate aceste numere se expediază franco ori cui va trimite direcțiunei Bibliotecii «Lumen», București (Mavrogheni 20) lei 1.20 prin mandat sau mărci postale.

1) D. D. Pătrășcanu: *Schițe și Amintiri*, Iași, Editura Revistei «Viața Românească» 1909, lei 2.

# CESTIUNI ACTUALE

## IN ZILELE NOASTRE DE ANARHIE. SCRISORI CATRE TINERI.

### II

Ar fi zadarnic să începem prin a defini în ce consistă anarhismul ca doctrină politică pentru a ajunge în urmă să știm ce este adevărat în afirmarea că noi trăim astăzi în zile de anarhie. Concetățenii noștri cunosc foarte puține doctrine politice, și practică încă și mai puține. Cuvântul de anarhie la noi are un singur înțeles: el înseamnă lipsa de ordine și de autoritate. Bate vântul anarhiei în țara românească, înseamnă: în țara românească nu e nici ordine, nici autoritate. Iată-ne dar aduși să discutăm «ordinea și autoritatea» înainte de a veni la anarhia din zilele noastre. Bine înțeles, că asupra acestor două cuvinte nu avem să întindem aci o discuție lungă, căci atunci ar trebui să facem un întreg curs de drept public, dacă nu chiar un curs asupra culturii omenești în totalitate. Să ne mărginim la ceea ce este esențial și admis de toată lumea.

Ordinea și autoritatea se impun într-o societate, și prin urmare și în societatea românească prin unul din aceste două mijloace: prin frica, sau prin încrederea pe care o au unii în alți, membrii societății. Primul mijloc este acela al societăților sălbatice, sau al societăților fără cultură. În aceste societăți fie-care individ stă ordonat și recunoaște autoritatea obiceiurilor, legilor și a ierarhiei sociale, fiindcă are frică să facă altfel; egoismul fie-căruia, ținut în frâu prin sentimentul fricii, se constrânge în ordinea și sub autoritatea impusă de tradițiune sau de minoritatea stăpânitoare. În societățile culte, adică în societățile în cari activitatea conștientă înlocuiește activitatea instinctivă, ordinea și autoritatea sunt menținute mai puțin prin frică și mai mult prin încrederea pe care și-o acordă între ei membrii societății. În ambele cazuri însă, pârghia care sprijină edificiul social nu este o pârghie materială, ci o pârghie sufletească și morală; frica și încrederea sunt mai puternice decât ori și ce lanț material. Luați frica sau încrederea din inima mulțimei și atunci să nimizește ca prin farmec și forța materială de care dispune minoritatea stăpânitoare sau conducătoarea! Forța materială! Dar în ce consistă ea oare forța materială a minorității? În armatele cari sunt compuse tot din acei ce sunt eșii din mulțime? Cum s'ar întoarce aceste armate în contra minorității, dacă n'ar fi cele două lanțuri sufletești, frica și încrederea care țin pe loc. Frica reține pe cei incuți, încrederea pe cei culți; și așa să stabilește ordinea și autoritatea de care o societate are atâta nevoie pentru a se apăra și progresa.

Pentru ce o societate are însă nevoie de ordine și de autoritate pentru a se apăra și progresa, este ușor de înțeles. Apărarea și progresul nu pot fi obținute decât prin sacrificiile făcute de membrii societății, și pentru ca aceste sacrificii să fie cu putință, trebuiesc

mai întâi o ordine și o autoritate. Fie cât de cultă și de morală o societate, activitatea membrilor săi trebuie totuși dirijată după o ordine și această ordine trebuie să fie expresiunea unei autorități, căci lăsate în voia lor activitățile diferiților membri ai societății pot mai curând să se nimizească decât să se adune spre a folosi tuturor. Știu, de altmintreli, și doctrină contrară. Unii utopiști, și dintre aceștia tocmai teoreticienii anarhiști, au credința că activitățile individuale lăsate liber, fără nici o ordine impusă, se îndrumază ele de sine spre folosul tuturor; dar această credință privește, de sigur, mai mult pe oamenii din cer decât pe acei de pe pământ. Oamenii de pe pământ vor rămâne probabil așa cum sunt, cu patimile și interesele lor personale, și vor continua și de aci nainte lupta pentru existență; luptă pe care au dus-o ei atâta de îndârjit timp de zeci și sute și sute de mii de ani, de când specia umană a apărut în lume.

Prin urmare ori și ce societate pentru a se apăra și pentru a progresa va avea totdeauna nevoie de ordine și de o autoritate care să garanteze ordinea. Dar pentru ce societatea numai decât să se aperse și să progreseze? Aceasta este o întrebare la care n'avem să răspundem, fiindcă în realitate ea nu se pune nici odată. Societatea trăiește și trebuie să trăiască; — și cu acest «trebuie» e dat pentru totdeauna și răspunsul afirmativ la întrebarea de mai sus. Membrii societății, indivizii izolați, pot răspunde ori cum; speculațiunile lor nu vor schimba însă întru nimic viața totalității în care ei sunt cuprinși. Societatea se apără și progresează după legile ei proprii, și nici de cum după voința individului izolat.

Prin urmare, societatea are nevoie de ordine și de o autoritate care să garanteze ordinea, fiindcă prin acestea ea se apără și se pune în condițiuni de propășire pentru viitor.

Este însă o altă întrebare de pus și una dintre cele mai importante. Cum să face tranziția dela ordinea impusă prin frică la ordinea impusă prin încredere; dela autoritatea așezată pe frică la autoritatea așezată pe încredere?

La această întrebare au răspuns indirect moraliștii și istoricii cari s'au ocupat cu evoluțiunea culturii omenești, și la răspunsul lor ne vom referi și noi. Sentimentele omenești, zic acești bărbați de știință, ating prin manifestarea lor o valoare morală din ce în ce mai superioară fondului din care ele sunt isvorâte. Sentimentul de frică, bunioară, un sentiment în fond egoist, aduce cu sine în viața poporațiunii, dimpreună cu constrângerea la ordine și la supunere pasivă, și anumite obiceiuri, diu cari în urmă pornesc motive superioare pentru activitatea acestei poporațiuni. Din frică, prin mijlocirea acestor obiceiuri se ajunge treptat la venerațiune, la stimă, la respect... și până la sentimentul altruist al încrederii. Primul impuls sufletesc este un impuls egoist, dar efectele acestui impuls, concretizate în obiceiuri sau deprinderi sociale, și formând la rândul lor motive noi pentru activitatea sufletească, se depărtează din ce în ce mai mult de egoismul primitiv. Energia sufletească desfășurându-se câștigă un plus de valoare, ea pare a crește la nesfârșit. Această creștere

nu este însă altceva decât fenomenul pe care îl găsim în istoria omenirii sub denumirea de progresul culturii. Cultura omenească se alimentează de acel plus de valoare pe care îl câștigă energia sufletului omenesc, desfășurându-se în timp și spațiu. Formele de cultură pe cari le are un popor din zilele noastre sunt rezultatele îndepărtate, și trecute prin atâtea transformări, ale primelor impulse egoiste pe cari le-au simțit oamenii societăților primitive. Bisericile de astăzi, în care să servește cultul unei divinități bune și drepte, sunt eșite din altarele primitive pe cari se sacrificau ființe vii spre a obține împlânzirea divinităților temute! Moravurile civilizate de astăzi; formulele de politeță cu care ne gratulăm; obiceiurile pe cari ne sprijinim comerțul; principiile după cari ne împărțim dreptatea... toate sunt isvorâte din evoluțiunea sentimentelor primitive și egoiste, evoluțiune ajutată de acel adaos al creșterii de energie! Istoria culturii unui popor nu are la baza sa altceva, decât urmărirea diferențierii și a transformării treptate a sentimentelor pe cari le-au avut odinioară străbunii, și pre-străbunii acestui popor. Dintr'un sentiment egoist, prin evoluțiunea naturală a vieții poporului, se deschide calea spre practica unui sentiment altruist.

Printr'o asemenea evoluțiune naturală s'a înlocuit și dela baza ordinii și a autorității sociale sentimentul de frică cu sentimentul de încredere. La început mulțimea avea frică de stăpân; mai apoi aceeași mulțime avea venerațiune și respect pentru nobil; iar acum tot aceeași mulțime, în societățile culte, are încredere în reprezentanții săi! Logica de aci este aceeași ca și la toate manifestările sociale. Credința religioasă este la început întemeiată pe frică; mai apoi pe venerațiune, și d'abia acum, și nu peste tot locul, pe iubire...

Iubite tinere, am făcut destulă teorie. Să venim la cestiunile cari ne interesează pe noi de aproape.

În țara românească bate vântul anarhiei; adică în țara românească lipsește ordinea și cu dânsa și autoritatea care să garanteze ordinea. Dar cum poate fi așa ceva cu putință? Dacă ordinea și autoritatea socială, în genere, se reazimă pe frică sau încredere, cum este cu putință să lipsească ele la noi, când, dacă nu încrederea, dar în tot cazul frica este destul de răspândită?

Cu toate acestea, contradicția aceasta este foarte explicabilă, și o vei înțelege și tu, iubite tinere, reflectând puțin asupra condițiunilor în care trăiește poporul nostru. Noi avem legi constituționale, cari se bazează pe principiul că, «toate puterile emană dela națiune», adică pe încrederea cetățenilor în reprezentanții lor, și cu toate acestea nu este un sentiment mai puțin răspândit în viața noastră publică, ca tocmai sentimentul încrederii! Nimic nu se mișcă la noi prin încredere. Prin frică mai curând. Când vrea cine-va să adune pe Români la o acțiune comună, nu le vorbește acestora de încrederea ce trebuie să aibă unii în alții, ci îi sperie cu o primejdie. Voiești un exemplu clasic, privește la mișcarea naționalistă. Din ce trăiește această mișcare? Oare din cultivarea sentimentului de încredere în viitorul neamului nostru, în producțiunile cul-

turii noastre? De loc, ea trăiește din cultivarea sentimentului de frică. Precum înainte vreme, strămoșii unui Iorga, sau unui Cuza țipau cât le lua gura: *Vîn Turcii! Vîn Tătarii!*; astăzi Iorga și Cuza țipă: *ne cutropesc Jidani!* Aceiași frică, aceiași lipsă de încredere în forțele proprii ale neamului! Și strămoșii aceia încaltea poate că aveau dreptate, fiindcă era greu să se opună pe acele vremuri neamul nostru hordelor barbare, dar Iorga și Cuza de astăzi ce dreptate au ei oare? Noi, Românii constituim imensa majoritate a populațiunii, iar străinii constituiesc o mică parte, și tot noi Românii țipăm că ne găsim în ajunul de a fi înghițiți! Dar ultimele isprăvi ale mișcării naționaliste (conduse de Iorga și Cuza) cum le găsești oare? Alarmarea lumii întregi cu țipătul că ne-au corupt redactorii jidani dela ziarul *Adevărul!* Auzit'ai: o țară întreagă coruptă printr'un ziar! Acum doi ani, în 1907, când fură revoltele țăranilor, ai auzit iarăși un țipăt analog: istigatorii muscali au pus foc țării! Ce țară este oare aceasta, în care o mână de oameni poate pune după voia lor când foc, când corupțiune?...

Iubite tinere, în țipătul preinșilor naționaliști se continuă și astăzi din nenorocire țipătul de desnădejde pe care fricoșii neamului nostru l'au dat pe vremuri! Este o mare nenorocire că și astăzi este ascultat acest țipăt; dar realitatea nu o putem schimba, așa este. Epoca noastră este epoca lui Iorga, și a naționalismului lui bazat pe frică. Cine vorbește poporului românesc de încrederea pe care el trebuie să o aibă în puterile sale; de urbanitate și dreptate față de străini, acela este socotit ca vândut străinilor și ca un trădător; cine îi vorbește poporului, din potrivă, de cataclismul care îl așteaptă; cine îl sperie cu corupția banilor jidovești, acela este om mare, acela este salvatorul! Ah Doamne! cât de adâncă este încă frica în acest popor românesc, și cât de bine știu unii să exploateze această frică!...

Dacă încrederea Românilor în puterile lor ar fi mai răspândită, profețiile jalnice ale unui Iorga sau Cuza ar stârni un hohot de râs dela o margine la alta a țării noastre! Dar unde este ea, această încredere? Șoptește Românului la ureche vestea celui mai absurd pericol național, și el bietul om, ieșit dintr'un neam atât de pățit, nu râde ci rămâne pe gânduri. «Ai auzit, Române, că Mochi Fischer a cumpărat un partid întreg, care dacă va veni la guvern are să vândă țara jidanilor? Ai auzit?» șoptește d. Iorga. Bietul Român nu râde, ci, rămâne pe gânduri. Vai! frica ce nu face ea pe om să creadă! Și naționaliștii à la Iorga cât de dibaci sunt dânsii în exploatarea fricei!

Dar oare numai naționaliștii à la Iorga? Dar câți oameni așa ziși de stat nu fac același lucru? Mai toate campaniile de răsturnare contra guvernelor, duse de partidele noastre politice, au la obârșia lor exploatarea sentimentului de frică! Ne înghit străinii! Ne pun străinii control pe finanțe! Ne robește Rusia! Ne robește Germania! Ne robește Austria! O sperietură este totdeauna la mijloc, pentru a face ca mulțimea să se miște și pentru a îndrepta opinia publică românească în spre un anume curent! Sărmana opinia publică românească, pe care singur scornitorul de pericole viitoare o poate conduce!

Și acum, judecă și tu, iubite tinere: pentru această realitate sufletească, s'au făcut legi constituționale bazate pe încredere. Aceste legi s'au tradus după legile popoarelor apusene, în care încrederea există în realitate. «Toate puterile în statul român emană dela națiune», și prin urmare: «autoritatea publică o exercită prin delegațiune acei cari au încrederea națiunii;» «ordinea socială în România este ordinea consimțită de voințele cetățenilor...» Se poate un mai mare contrast, ca între aceea ce vrea legea română, și între aceea ce există de fapt în sufletul românesc? Legea română este făcută pentru cetățenii cari au încredere în puterea lor și cari ascultă de autoritatea publică, fiindcă această autoritate este o delegațiune a lor; pe când sufletul românesc este neîncredător și în puterile sale, și nu se simte părtaș la autoritatea publică. Autoritatea publică este pentru el încă *stăpânul* temut de odinioară. Așa vrea stăpânirea, așa face. Ca poporul românesc să se opună la ceea ce vrea stăpânirea, trebuie să fie la mijloc o teamă mai mare decât aceea pe care o insuflă stăpânirea; trebuie să fie teama de străin. De altă parte, cum este poporul fără încredere așa și autoritatea publică. Neștiindu-se bazată pe voința cetățenilor, ea oscilează după împrejurări. Aci este blândă, când poporul păstrează ordinea, aci face să i se simtă pumnul când poporul iese din ordine. Face poporul manifestațiuni de dragoste pentru șeful autorității publice, atunci legile ei devin blânde și democratice; comite însă un criminal din mijlocul poporului un atentat contra șefului autorității, atunci dela o zi la alta, fără tranziție, legile ei devin aspre și anti-democrate. Apoi se mai întâmplă, și aci începe partea cea mai dureroasă, ca în mijlocul poporului să fie unii cari să ia legile în serios, și cari se opun la samavolniciile autorității. Aceștia încep a vorbi poporului de drepturile lui, și cer ca legea să se aplice după spiritul în care a fost concepută. Aceștia, dacă sunt la guvern, adică sunt tocmai aceia cari constituiesc autoritatea publică, sunt îndată acuzați de trădare: «slăbiciunea lor periclitează statul», zic ceilalți, acei ce voiesc să le ia locul; iar dacă nu sunt la guvern, atunci sunt acuzați de instigație. Așa că acești apărători ai drepturilor poporului, sinceri sau nesinceri, indiferent, deși în conformitate cu legile țării, sunt apărătorii ordinei publice, în fapt, ei sunt nimicitorii acestei ordine publice, fiindcă poporul în fapt nu cunoaște și nu practică legile care i s'au impus. De asemenea aceia cari în numele autorității comit samavolnicii, în drept, sunt nimicitorii ordinei publice, dar în fapt sunt apărătorii ei, fiindcă ei apără autoritatea prin singurul mijloc care impune: prin frică.

Și aceasta se întâmplă, iubite tinere, în țara românească. Acum înțelegi de ce la noi bate vântul anarhiei.

În țările de unde s'au copiat frumoasele noastre legi, tranziția dela frică la încredere s'a operat încet și temeinic, pe când la noi tranziția s'a operat brusc și numai pe hârtie. În țările din Apusul Europei evoluțiunea morală a sufletelor, această pârgheie pe care se sprijină ori și ce organizațiune de stat, s'a făcut încet și pe baza diferitelor instituțiuni culturale. Între aces-

tea, în primul rând, cultul religios a fost de cel mai mare ajutor. Prin cultul religios, care este legat de credință într'o ordine supranaturală și ideală bazată pe dreptate și iubire, s'a înlesnit înobilarea sentimentului egoist de frică, pe care se răzimbau la început ordinea și autoritatea socială. Precum în cer așa este și pe pământ», zicea cultul religios: în cer însă era ordinea ideală și justiția supremă! Această credință în ordinea ideală chează de bunătatea și dreptatea unei Ființe supreme a fost fermentul cel mai puternic care a adus transformarea egoismului din sufletele cetățenilor. Negreșit, ea nu a fost unicul ferment; pe lângă credința religioasă și instituțiunile legate de ea, au fost și celelalte instituțiuni laice de cultură. Arta, știința, dezvoltarea comerțului și industriei, apropierea din ce în ce mai mare între om și om prin înmulțirea căilor de comunicație, răspândirea școlilor de toate categoriile etc., toate acestea au contribuit deopotrivă în țările Apusului să ridice pe om dela starea de ființă care se apără și ascultă de frică, la starea de cetățean care are încredere și se supune din convingere autorității emanată din puterea sa proprie.

Din nenorocire, această ridicare nu a avut loc la noi decât pe hârtie. Și în aceasta stă tocmai principala cauză a anarhiei din zilele noastre.

Noi, Români, avem în toate acțiunile mari câte două soluțiuni, fiindcă două sunt și bazele pe cari ne putem așeza judecata. Una este baza pe care ne-am dat-o vieții publice pe hârtie, în legi; și alta este baza pe care o găsim în sufletul compatrioților noștri. Avem interesul să măgulim egoismul și deprinderile atavice ale acestora în contra ordinei legale, atunci vorbim într'un fel; avem interesul să ne arătăm ca oameni civilizați, în conformitate cu spiritul legilor ce ni le-am dat, atunci vorbim în altfel; în ambele cazuri avem dreptate: odată ne dă dreptate sufletul compatrioților, altă dată ne dă dreptate legea de pe hârtie!

Bine înțeles că deși avem soluții diferite, toți suntem însă patrioți, și toți ne agităm ca să vedem soluțiile noastre realizându-se. Mai mult încă, vre-o câți va dintre noi deși trec dela o soluție extremă la altă soluție extremă, își păstrează totuși ardoarea patriotică. D. N. Iorga, profesor de istorie la Universitate, bunioară acum cinci ani, dintr'un cald patriotism, denunță legile de excepțiune în contra străinilor,—căci atunci judeca pe baza legilor de pe hârtie; și tot același d. Iorga, acum dintr'un înflăcărat patriotism, sperie țara cu pericolul străinilor,—căci acum dânsul are nevoie, ca politician, de aplauzele mulțimei!

Iată, încă odată, de unde vine anarhia, iubite tinere!

(Va urma)

C. RĂDULESCU-MOTRU.

#### BIBLIOGRAFIE.

I. Dragomirescu-Dragion, Făcări din satul nostru, poezii țărănești din 1907, cu un articol de George Ranetti. Craiova 1909.

Anuar. Activitatea Casei Școlilor pe anul 1907 — 1908, (Min. de Instrucție și al Cultelor)

Jules Michelet, Doamna Rosetti, traducere de D. Munteanu-Râmnic, Profesor la liceul din Ploiești, Biblioteca școlii secundare No. 4.

# ȘTIINȚE SOCIALE

## ACCIDENTELE ȘI ȘTIINȚA

De ce n'avem încredere în știință?

Intr'un fund de cutie, în cutia unui biou, găsesc o cutie de chibrituri de ceară—chibrituri groase, albe, cu capul roșu și s'aprind numai pe cutia lor.

Imi aduc aminte de când le am. Sunt aproape douăzeci de ani de atunci.

Le-am din Transilvania, dela Năsăud.

Imi aduc aminte împrejurările în cari mă găseam când le-am cumpărat: cu cine eram, ce-a fost, pe unde am fost.

Câte s'au trecut de-atunci!

S'au trecut atâtea și atâtea!

S'au trecut oameni voinici și tari ca smei, oameni cari credeai că n'au să mai moară, și niște biete chibrituri menite să fie arse cât de curând, au rămas, uite, întregi, neatînse, așa cum au fost.

Ce capricioasă e soarta!

Când zic capricioasă, însă, par'că s'ar părea că voiu să zic că e capricioasă numai față de oameni, că adică pe oameni îi nedreptățește mai mult. Dar nici chibriturile din acea cutie, de și erau toate la fel, toate fabricate în acelaș timp și în acelaș loc, totuși n'au avut toate aceeași soartă. Câte-va din ele le-am aprins îndată atunci când am cumpărat cutia. Câte-va au fost aprinse mai pe urmă. Restul, mai mult de jumătate de cutie, au stat până acuma în biou. Unul, din acest rest, l'am aprins acuma când am dat peste cutie; încercând dacă mai sunt bune chibriturile, dacă se mai aprind. Acela s'a aprins; era bun; iar celelalte de-acuma nu se vor mai aprinde niciodată pentru că peste ele s'a vărsat niște apă.

Noi, oamenii, zicem că soarta e capricioasă, cu toate acestea mi se pare că noi suntem capricioși în aprecierile noastre.

Suntem capricioși și pretențioși.

De obicei ni se pare că toate capriciile, soarta și le face numai pe socoteala noastră, iar când vedem că ceeace se întâmplă cu noi se întâmplă cu toate lucrurile din lume, atunci zicem că e capricioasă față de toate și de tot.

Și zicem că e capricioasă numai pentru că noi ne ținem că suntem mai mult decât tot ce e în lume și ne închipuim că soarta e o rivală a noastră, o ființă, o persoană, cineva care vrea, care are capricii, gusturi. Dacă însă ne-am da socoteală că ceeace numim soartă e o lege universală, o lege care se aplică la tot ce este, la tot ce ne închipuim că e substanță, la tot ce există, atunci poate am vedea altfel lucrurile.

Așa de mult ținem însă la persoana noastră, așa suntem obișnuiți să ne credem altceva, să ne credem ceva deosebit, ceva superior, ceva mai mult, mai scump, mai privilegiat decât restul existenței în cât ni se pare că legile firii se aplică la tot ce există, dar afară de noi.

De pildă cele ce s'au întâmplat cu chibriturile mele cari se aprindeau numai pe cutia lor, le explicăm foarte lesne,

Astfel zicem:

Chibriturile acestea fiind așa făcute ca să nu se aprindă decât pe cutia lor, se înțelege că s'au aprins câte unul numai atunci când au venit în atingere, când s'au frecat de cutia lor. Astfel s'au aprins vr'o câteva la început, apoi unul s'a aprins după aproape douăzeci de ani, iar restul fiind udate de apă și-au perdut darul de a se mai aprinde.

Nu ne minunăm de loc că timp aproape de douăzeci de ani nu s'a aprins nici unul, pentru ce? Pentru că știm, pentru că ne închipuim că în acest timp n'au venit în atingere, n'au fost trase pe cutia lor. Știm că ele se aprind numai pe cutia lor; știm prin urmare că dacă se întâlnesc cu cutia lor, se aprind; dacă nu, nu. Toată explicarea este deci:

S'au aprins pentru că s'au întâlnit cu cutia lor; nu s'au aprins pentru că nu s'au întâlnit cu cutia lor.

Cum explicăm însă cele ce ni se întâmplă nouă, oamenilor?

Le explicăm de obicei după cum ne vine la socoteală.

Pricina morții, pricina răului, adică răul îl are în sine atât omul cât și chibritul.

Pricina aceasta însă, știm că la chibrit este darul de a se aprinde pe cutia lui și numai pe cutia lui, pe când la om nu o știm pe care e.

Un om moare la 19 ani de oftică și un altul la 80 de ani tot de oftică, dar nouă nu ne vine să credem că și cel de 80 de ani tot de oftică a murit.

Unul fură și e prins că a furat la 19 ani, altul tocmai la 60. Noi nu ne mirăm de cel de 19, ci de cel de 60.

Unul înnebunește la 19 ani, altul la 60 ori 70; și noi ne mirăm de cel de 60 ori 70, pentru că până aci era om așa de întreg la minte!...

Dacă admitem însă că pricina morții, a furtului și a nebuniei o avea fiecare în sine, precum chibriturile au în ele darul de a se aprinde; și dacă admitem că ceeace face să se întâmple moartea, să se manifeste furtul ori nebunia, e o împrejurare analoagă cu ceeace la chibrituri e *cutia lor*, atunci ne explicăm foarte lesne că unii mor, sau fură, sau înnebunesc la tinerețe, adică mai devreme și alții mai târziu, la 60, 70, 80 de ani, când se întâlnesc și ei cu *cutiu lor*, când adică se întâlnesc cu pricina proprie morții, furtului, nebuniei.

Și de aici mai urmează încă ceva, încă o explicare, anume:

După ce s'a vărsat apă peste chibrituri, chibriturile au fost distruse ca chibrituri, au murit ca chibrituri. Au murit în înțelesul că dacă noi n'am fi știut de'nainte că erau chibrituri și că aveau darul de a se aprinde, n'am fi mai crezut — după ce au fost udate — că ele au avut acest dar.

Faptul că s'a vărsat apă peste chibrituri a fost un accident care a împiedicat de a se manifesta darul de a se aprinde al chibriturilor.

Tot așa putea să intervină niște accidente, de pildă, un războiu în care să fi murit la 21 de ani și cel ce mai în urmă la 60 de ani a fost dovedit cu furt și cel ce a înnebunit la 70 și cel ce a murit de oftică la 80 de ani.

Întrebarea este acuma, am mai fi putut noi să zicem că cutare trebuie să fure la 60 de ani, cutare să înnebunească la 70 și cutare să moară de oftică la 80?

Pe unul îl calcă un camion în stradă, și moare. Noi îl plângem că a murit de acest nenorocit accident; dar de unde știm noi că dacă nu muria acuma de accident peste câțeva vreme mai încolo nu era să fie dovedit de furt, ori de altă faptă infamantă, ori că era să înnebunească.

Alte exemple :

*D. A* a murit la 32 de ani de un accident — a tăiat o bătătură, s'a infectat și a murit. Dacă mai trăia doi ani era să vină niște împrejurări — era să se întâlnească cu *cutia lui* — care erau să-l facă celebru ca om politic.

*B* a murit de accident la 25 de ani, dacă mai trăia cinci ani, era să facă o invenție care să schimbe fața lumii.

*C* artist nebăgat în seamă a murit de accident, dacă mai trăia o săptămână era să creeze un rol care să-l facă celebru ca artist dramatic.

*D, E, F, G*, etc. morți de accidente, dacă mai trăiau câțiva ani, erau să înfunde pușcăriile din pricina educațiunii greșite pe care au primit-o în școală.

*H, I, J, L, M, N*, etc. morți de accidente, dacă mai trăiau câțiva ani, erau să se sinucidă, din cauza educațiunii greșite primite în familie.

*O, P, R, S, T*, etc. morți prin accidente, dacă mai trăiau câțiva timp, erau să ajungă la situațiuni foarte onorabile din pricina bunei educațiuni primite în școală și în familie.

Accidente se năpustesc în calea științei și ne împiedică de a vedea limpede și a descoperi adevărul.

Accidente fac să nu căpătăm încredere în știință și prin urmare sprijinesc domnia rutinei și a întunericului.

Și cine altul e pricina atâtor rele de care suferă omenirea și în deosebi noi Românii în toate direcțiunile și în toate domeniile?

Unde ne-am emancipat de rutină?

Țara noastră este *eminamente* agricolă, dar rutina este *eminamente* stăpânitoare.

Dar industria, dar comerțul, dar școala?!

— Școala?! vor întreba unii.

— Da, școala. Și e cea mai mare nenorocire că n-ai nu știm că școala e stăpânită de rutină, căci de starea ei rutinară se infectează întregul nostru organism social.

Cu școala ne găsim într'un impas din care e peste putință să scăpăm.

Cum să-i dovedești omului că învățământul așa cum e organizat astăzi e o nenorocire, când el îți zice: dar tot în școala asta am învățat și eu și cutare și cutare și, slavă lui Dumnezeu, tot am ajuns oameni?

Cum să-i dovedești omului că *X, Y, Z* etc., care au ajuns rău, au ajuns numai din pricina școlii și a educațiunii ce au primit, când accidente te taie cursul lucrurilor și împiedică de a se vedea limpede urmările?

De asemenea cum să-i dovedești omului că e bun cutare sistem pedagogic ori cutare fel de organizare a învățământului când accidente împiedică de a se vedea

rezultatele relelor sisteme și rezultatele bune ale bunelor sisteme, ori când — ceace e mai rău — sistemele bune nici nu se pot aplica, astfel că rezultatele lor nu se pot vedea pentru că..... nu sunt.

Ce e de făcut dar? Să admitem ca bun orice nouitate? Nu.

Ce e de făcut, e să căutăm să nu fim orbiți de accidente, adică trebuie să luăm lucrurile în serios și să le studiem de aproape.

TH. D. SPERANȚIA.

## FEMEIA ÎN INDUSTRIE ȘI ÎN COMERȚ

Față cu năzuința femeii de a lucra alături cu bărbatul, s'a încins o luptă în discuții și s'a ajuns la hotărâri extreme. Unii zic: bărbatul la uzină și femeia la cămin; alții însă susțin că trebuie așteptată epoca în care tatăl va fi în stare să-și susție singur familia.

Dar oare, are cineva dreptul să ridice femeii libertatea de a lucra? Și apoi: 1) bărbatul — de cele mai multe ori nu poate câștiga destul pentru a preveni toate nevoile casei; 2) cei mai mulți dintre bărbați cheltuesc numai pentru ei singuri ceea ce ar trebui să împartă cu ai lui și 3) multe femei trebuie să îngrijească singure de existența lor.

Iată atâtea motive cari au dat naștere uneia din problemele cele mai grele. Azi, ca în toate timpurile, femeia este victima condițiilor economice. Salariul bărbatului e dat după ceea ce lucrează și nu după nevoile lui. Așa dar, un ajutor se impune. Interesul familiei, al căminului, cere ca o femeie să nu lucreze afară. Pe de altă parte interesul individual și social cere ca și femeia să-și câștige pâinea singură.

Interesele opuse ale societății cu ale căminului, cât și trebuința femeii de azi de a i se recunoaște personalitatea, a dat loc acestei lupte economice dintre sexe. Prin independența economică, femeia voește să ajungă și la independența morală. Dar câtă vreme ea va depinde de bărbat — cel puțin de bărbatul care nu-și cunoaște datoria sfântă ce are de a-și hrăni tovarășa ce prin munca și devotamentul ei pentru cămin plătește mult mai mult decât consumă câteodată — demnitatea completă a femeii nu va putea exista. Și e ușor de înțeles: fata, al cărei viitor e asigurat, nu va fi nevoită a se uni cu cel întâi venit; femeia măritată și cu venitul ei asigurat va avea mai mulți sortii de fericire și când ar rămânea văduvă, ea își va putea crește copiii și nu va fi silită a cădea în mizerie. Așa dar cel care voește să judece fără părtinire, nu poate decât să admită libertatea femeii de a lucra și în afară de cămin.

Greutatea însă e de a găsi calea cea mai nimerită ca mama să nu-și părăsească prea mult casa, să-și păstreze cât se poate mai mult forțele, și dispoziția ei de a lucra și de a fi cât mai folositoare celor ce țin de ea; căci tot ce caută societatea a face pentru copiii tinerilor ce lucrează în afară — și cazul nu-i încă la noi, din nefericire — nu poate îndeplini golurile lăsate pe urma mamei industriei care smulge crud pe mamă de lângă copii.

Glasul femeilor ar trebui să fie ascultat. Și societatea

tea să stimeze, să încurajeze și să ajute pe orice femeie care ar tinde să-și creeze o ocupație folositoare chiar lângă casă unde să-și întrebuițeze forțele ei active. Și numai când femeia își va avea organizat traiul printr-o muncă potrivită cu cerințele naturei ei, numai atunci ea va putea deveni educatoarea perfectă a omeneirii. Cea dintâi funcție însă, în vederea căreia trebuie formată o femeie, e funcția de mamă — sfânta misiune ce încoronează viața ei. Dar niciodată nu trebuie pierdut din vedere că femeia e un individ aparte înainte de a fi o ființă sexuală, un individ cu personalitate proprie. Ea nu-i creată absolut numai pentru bărbat și copii, ea e o personalitate liberă de a-și uni sau nu viața cu un tovarăș și prin urmare e o ființă umană care are drept de a lucra pentru a trăi.

Dar ce se întâmplă azi cu femeile cari lucrează? Pentru aceeași muncă ele sunt plătite mai puțin decât bărbații. Și aceasta din pricina lipsei de pregătire care compromite viitorul economic pe deoparte; dar pe de alta e și lăcomia patronilor, iar mai presus de orice este ideea care predomină încă, că femeia e mai puțin decât bărbatul — e inferioară lui.

Experiența însă, a dat dovezi despre aptitudinile nepresupuse ale femeii. Așa, la expoziția din Chicago s'a văzut sculpturi în lemn și mobilele cele mai fine confecționate de femeile din Danemarca și Suedia. În comerț, femeia excelează prin perseverența și exactitatea ce o face cu mult superioară bărbatului. În tipografie de exemplu, femeia are o agilitate remarcabilă. În fototipie ele lucrează mai bine decât bărbatul. În ce privește casierile de pe la drumul de fier, până acum nu a fost nimic de zis. Asemenea nici despre stenografele din redacțiile jurnalelor și dactilografele din administrațiile publice. Prin urmare, nu mai e nevoie de stat la îndoială asupra locului ce se cuvine femeii în corpul social. Și greșeala tradițională despre inferioritatea ei numai legea o poate corija.

Femeia se poate devota comerțului, agriculturii, artelor și științelor. Cât privește învățământul industrial și comercial, aceasta e una din preocupările epocii actuale și una din gloriile timpului chiar. În Franța, armata activă feminină, cuprinde mai mult de o treime din populația feminină totală. În Anglia, majoritatea femeilor lucrează. În Belgia asemenea.

Inițiativa unor oameni luminați a făcut să se introducă și la femeie învățământul tehnic, cum e în Elveția, cecace înseamnă că nu se mai poate tolera ca femeia să nu aibă și ea o instrucție practică la fel cu a bărbatului și nu se mai poate ca ea să continue a ignora condițiile materiale în care trăim.

În drumul comercial pe care nu se vedeau decât bărbați; de azi înainte, și chiar acum, se va vedea și femei. Cecace trebuie însă e ca bărbatul să nu vadă în ea o concurență ci un ajutor prețios. Superioritatea educației feminine în Statele-Unite stă tocmai în învățământul comercial și industrial. Până și fetele celor bogați sunt așa educate încât ori când ele pot avea o funcție. Acolo predomină ideea că și femeia ca și bărbatul are responsabilitatea morală. Și cu drept cuvânt. Cine poate garanta viitorul unui bogat, pentru a lăsa pe fata lui la voia întâmplării? Și cine are drept de a

lipsi pe femeia rămasă văduvă, de mângâierea de a-și ajuta pe ai săi? Femeia e capabilă de mult curaj și abnegație. Și în durerile cu adevărat mari, ea întrece pe bărbat. Atunci de ce să nu căutăm a-i desvolta geniul ei binefăcător?

Caia ce se deschide azi femeii, după cea profesională, cum e cusutul, e comerțul. Ea, prin buna ei voință, prin spiritul de supunere, prin interesul ce-l poartă în tot ce i se încredințează, este superioară bărbatului. În Franța isvorul bogăției în comerț stă în inițiativa femeilor. În Germania sunt femei în agricultură, industrie, comerț, în profesiile libere. În Ungaria, numărul femeilor ce câștigă singure traiul e în mare creștere, sunt și bərbieri femei.

Secțiile comerciale dau un număr mare de fete în bănci, fabrici, la avocați. Cât privește învățământul primar sunt mai multe femei decât bărbați. La Budapesta, acum câțiva ani erau 7 redactoare de jurnal, apoi arhitecte. În Statele-Unite sunt electricieni femei, fierari, zidari, mecanici, *chauffeurs*, pompieri, *comis voyageurs* și procurori. În Colorado ministru de instrucție e o femeie; sunt tot femei și primari și șefi de poliție.

După cât vedem nu numai în comerț femeia poate răspunde însărcinării ce i se dă ci și în multe alte ramuri ale activității omenești și în care s'ar părea că forțele ei nu i-ar ajuta.

În Japonia, numărul lucrătoarelor în fabrici e în majoritate și crește necontenit: ele domină industria japoneză. Cauza e ușurința lucrului mecanic și inferioritatea salariului. Și aici sunt femei la poștă, telefon, bancă, medicină, farmacie, sunt și preotese.

Femeia a dat dovezi totdeauna de inimă, abnegație și sacrificiu, chiar și în starea de necultură în care a fost lăsată. Cu cât dar nu va da ea mai mult atunci, când știința o va ajuta?

Ea găsește forțe pe cari de multe ori un bărbat nu le-ar putea avea — atunci când se face apel la devotamentul ei. Ea impune respect prin râvna cu care lucrează, exactitatea, regularitatea cât și prin chipul cum știe să rămâie mamă și soție în mijlocul tuturor ocupațiilor ei. De ce dar societatea să se mai arate încă plină de neîncredere în fața năzuinței ei de a ocupa orice loc? Cât privește succesul, nevoile publicului va hotărâ fără șovăire. Acolo unde femeia nu va răspunde, va cădea.

Secolul al 20-lea va răsturnă legile existente transformând societatea. Prin urmare să ne pregătim și noi fetele noastre cu vederea acestei transformări; să le facem a stimă și a prețui munca salutară, care e isvorul de fericire și de prosperitate.

Să facem, din fetele noastre creaturi conștiente de datoria lor, mândre de misiunea lor pe pământ — și acesta va fi pentru moment cel mai bun serviciu ce putem aduce, noi mamele actuale, umanității, care prin ignoranța noastră mult a suferit.

MARIA C. BUȚUREANU  
Institutoare.

## BIBLIOGRAFIE

*Gheorghe Panu*, Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute. Vol. I. Buc. 1910. Partea I și II. Prețul câte 8 lei.

## LUPTA, SOLIDARITATEA SOCIALĂ ȘI MORALA

«Civilizația unui popor se reazimă pe un număr mic de idei fundamentale... Socotite de mult de către spiritele instruite, greșeli evidente, ele rămân pentru mulțime adevăruri nediscutabile și își urmăresc opera în masele adânci ale națiunilor.»<sup>1)</sup>

Civilizația noastră se reazimă pe trei concepțiuni de căpetenie: I. Oamenii se nasc și trebuie să fie «liberi». II. Sunt «egali». III. «Viața este o luptă».

Știința a arătat că cele dintâi două nu corespund realității, că sunt iluzii, greșeli. Pe a treia însă știința a întărit-o; știința sau mai bine zis filosofia științifică dela jumătatea secolului trecut. Dar, astăzi, după o jumătate de veac, ea ne îndreptățește să credem că fenomenul luptă nu-i decât o aparență înșelătoare sub care se ascunde o solidaritate și o armonie tainică și adâncă.

Pentru dovedirea acestui adevăr trebuie încă dela început să circumscriem înțelesul cuvântului «luptă». «Definiți termenii pe cari îi întrebuițați» spunea de mult un învățat francez; și avea mare dreptate. Pentru noi «lupta este fenomenul ce se întâmplă când nevoia de a avea acelaș lucru, silește două corpuri (anorganice sau organice) să se încerce ca să și-o îndeplinească unul în paguba altuia. Dacă luăm acest cuvânt în înțeles metaforic — cum se întâmplă de obicei — putem face poezie, știință niciodată.

\* \* \*

Intre greșelile pe cari le fac aceia cari iau cuvântul luptă în sens metaforic, este în primul rând interpretarea fenomenului numit în general «lupta individului cu mediul fizic». De curând, chiar distinsul publicist și învățat francez d. Felix le Dantec a căzut în această greșală. Intr'o operă a sa<sup>2)</sup>, susține că există lupta aceasta, și o numește «singura adevărată».

Dar este acest fenomen o luptă în înțelesul științific al cuvântului? S'a zis că omul luptă în primul rând contra «intemperțiilor atmosferice», contra frigului, căldurei, umezelei, etc. Noi am spus că lupta este pornită din nevoia ce o simt două corpuri de a avea acelaș lucru. Ea se termină printr'o isbândă. Aci avem față în față natura și corpurile create de ea, din ea; adică la urma urmei, mai multe corpuri și fenomene cari formează la un loc natura». Ce lege ar împinge natura ca să distrugă ce a creat, să se distrugă pe ea însăși? Oare fenomenul frig—bunăoară— are vreun interes vital ca să distrugă organismele, cum ar avea un lup interes să omoare câinele ca să poată lua malul pe care acesta îl păzește?!... Ce lucru și-ar disputa? Omul, d. ex., își acoperă corpul și își construiește locuințe ca să poată locui în ținuturi pe cari de cele mai multe ori el însuși le-a ales. Acest lucru nu înseamnă însă că el luptă contra frigului, căldurei, umezelei etc., și că le-a învins de îndată ce poate trăi sau că este

învins când din cauza lor moare. Poetului îi este îngăduit să întrebuițeze acest limbaj metaforic fiindcă acesta este limbajul său firesc, nu însă și omului de știință; căci atunci, în loc să lumineze și să limpezească ideile, el le întunecă și le turbură.

Deci, este neexact că omul luptă cu mediul fizic, căci nici pentru acesta nici pentru om, nu este o *nevoe* ca să se *distrugă reciproc*, ci din contră este una ca să *trăiască împreună*. Ceva mai mult, cred că lucrurile sunt așa de evidente în cât chestiunea acestei lupte nici nu se poate pune în mod științific, adică serios.

\* \* \*

Să vedem acum fenomenele ce se petrec în individul însăși».

Se știe că un organism viu este alcătuit dintr'o mulțime nenumărată de microscopice ființe vii, numite celule. (Nu vorbim de corpurile inferioare cum ar fi infusoriile, gregarinele etc.). Celulele sunt variate și îndeplinesc funcțiuni deosebite. Cele de aceeași formă și funcțiune alcătuiesc grupuri numite «țesături», (țesut epitelial, muscular, osos, nervos). Mai multe țesături se unesc în așa fel în cât îndeplinesc o funcțiune determinată superioară fiecăreia dintre ele, formând astfel un «organ», (inima, stomacul, ficatul). Diferitele organe se unesc în așa chip în cât exercită o funcțiune determinată superioară fiecăreia, formând «aparatură» (circulator, digestiv, etc.). Aceste aparate la un loc, alcătuiesc «organismul», iar «funcționarea» lor, «viața» acestui organism.

S'a susținut însă că între organe este o «luptă» continuă, căci fiecare caută să ia din substanțele nutritive introduse în sânge, o cantitate cât mai mare, ceea ce hotărăște desvoltarea sa în paguba celorlalte organe. Așa creerul savantului, etc., se desvoltă în paguba mușchilor săi, ca și mușchii atletului în paguba creerului său. Descrierea acestor fenomene este adevărată, dar *interpretarea* lor e greșită. Intr'adevăr, creerul savantului, ca și mușchii atletului, fiindcă sunt supuși la o muncă neobișnuit de mare, forțează stomacul să ceară o mai mare cantitate de alimente; această cantitate suplimentară, este natural să revie lor, ca să le repare pierderile suferite și să le prepare pentru noi pierderi. Un om complex sănătos, dacă va pune în activitate «deopotrivă» toate organele sale, ele se vor «desvoltă de o potrivă». Alternarea acestor două activități, intelectuală și fizică, asigură și mai mult organismului echilibrul, cumpănirea, care este însăși condițiunea lui de viață. Cu alte cuvinte, și aci, sub aparența luptei, natura ne arată solidaritatea ascunsă a tuturilor elementelor ce o compun.

Organismul nu e altceva decât o solidaritate de celule, organe, aparate, etc., în care munca este împărțită, divizată, în așa fel în cât fiecare își are funcțiunea sa și, concurând la existența acestui organism, concurează la existența sa proprie. Dar, ceea ce îi face mai cu deosebire unitatea, individualitatea, este sistemul nervos, a cărui activitate este esențial sintetică; ridică pe individ până la conștiința de sine,—și până la ideile cele mai generale și abstracte. Nu însă pe orice

1) Gustave le Bon — Lois psychologiques de l'évolution des peuples. — Introduction (8 éd. Alcan).

2) Felix le Dantec — La Lutte universelle. (Flammarion. Bibliothèque de philosophie scientifique).

individ ci pe individul om, și nu pe orice om, ci pe omul supărat.

Să trecem la viața individului în «societate» și să începem cu «vegetalele». La dreptul vorbind, nu se poate spune că există societăți de vegetale. Afară numai dacă nu voim să lărgim și mai mult sfera noțiunii societate, sferă foarte intimă de altfel, și evident, puțin precisă.

Să observăm, bunăoară o pădure, atât timp cât unitățile cari o formează, arborii, nu sunt prea numeroși, adică atâta timp cât pământul îi poate hrăni pe toți, ei se vor desvoltă fără ca să se împedice unii pe alții. Ba chiar viața aceasta colectivă, le va fi de un mare folos, fie în lupta lor cu alte vegetale care ar putea să le dispute terenul, fie când acțiunea vânturilor ar deveni supărătoare, sau în sfârșit, când prin numărul lor isbutesc să atragă umezeala necesară din atmosferă și să o păstreze.

Societățile «animale». Să observăm pe cele mai înaintate, cum sunt societățile insectelor himenoptere: furnicile și albinele, cu toate că s'a spus că aceste societăți sunt mai mult niște familii, albinele, aceste ființe, pe cât de mici pe atât de minunate, nu pot trăi decât în societăți. Intre ele este atâta legătură! — poate chiar iubire, — munca lor socială este atât de divizată! — fiecare își îndeplinește rolul său cu atâta abnegare pentru binele comun! De ce? Iată ce ne spune Maeterlinck: «Mic popor așa de hotărât și de adânc, hrănit cu căldură și cu lumină și cu ce este mai curat în natură, sufletul florilor, adică surâsul cel mai deslușit al materiei și opintirea-i cea mai mișcătoare către fericire și frumusețe, cine ne va destăinui problemele pe cari le-ați deslegat și cari ne rămân să le deslegăm, adevărurile pe cari voi le-ați aflat și cari ne rămâne să le aflăm?... Cetate mică plină de credință, de speranțe, de mistere, de ce a tale o sută de de mii de fecioare primesc o sarcină pe care nici un rob omenesc nu a primit-o vre-o dată?... În clipa măreață când toate florile le cheamă, ele par lovite de beția omorâtoare a muncii, și, cu aripioarele sdrobite, cu corpul prăpădit și acoperit cu răni, ele se sting mai toate în mai puțin de 5 săptămâni<sup>1)</sup> albinele «în sânul stupului toată se iubesc și se ajută. Ele sunt tot așa de unite ca bunele gândiri ale aceluiași suflet». (p. 109).

\* \* \*

Am văzut câteva din fenomenele cari nu numai că nu se pot numi «luptă», dar sunt tocmai contrarii ei, adică intră în categoria fenomenelor numite «solidaritate», cu toate că în deobște sunt socotite ca făcând parte din categoria întâi.

Aceiași greșeală se face și când este vorba de societățile «omenești». Ar fi o greșeală care n'ar avea de cât o importanță teoretică și asupra căreia am putea trece mai repede. În fapt însă, din ea se trag concluzii practice, urmări de cari viața morală suferă; cu atât mai mult acum când vechia clădire morală este gata să se prăbușească, amenințându-ne cu neantul.

De aceea, este nevoie să se risipească greșeala aceasta cu atât mai vârtos cu cât ne aflăm într'o perioadă încă turbure de cercetări pentru aflarea unei formule morale care să corespundă noilor nevoi sociale, căutarea unei baze științifice, principiilor «bine» și «rău», spre a ridica o morală «științifică» în locul moralelor himerice pe cari vremea le a adus și le-a alungat rând pe rând.

Societatea este un «contract» zice J.-J. Rousseau<sup>1)</sup>, marele antemergător al Revoluțiunii franceze. Societatea este un «organism», spun unii că ar fi susținut marele filozof englez H. Spencer, de și acesta protestează. Societatea nu-i nici pur și simplu un contract nici pur și simplu un organism, ci este un «organism-contractual care se realizează prin însăși conștiința pe care o are despre sine și prin impulsivitatea eficace a ideii», zice filozoful francez d. Fouillée<sup>2)</sup>. În sfârșit, societatea este mai mult de cât un organism, ea e superioară tuturor organismelor din natură cari sunt oarecum rezumate în ea, societatea este un «supra-organism», zice Spencer<sup>3)</sup> și cunoscutul sociolog belgian d. de Gréef<sup>4)</sup>.

Orce soluțiune am da problemei privitoare la «natura» societății, un lucru este neîndoios: Mediul social a fost și este pentru om, tot așa de necesar ca cel fizic. M'am încercat cu altă ocaziune ca să dovedesc acest lucru<sup>5)</sup>.

Cu cât societățile progesează, cu atât individul simte o mai mare nevoie de a se «adapta» lor, adecă de a-și «potrivi» nevoile și aspirațiile în așa fel, în cât mijloacele de întrebuințat să fie cât mai ușoare, iar succesul cât mai apropiat cât mai sigur și mai în armonie cu mediul social. Căci, cu cât societățile au ajuns mai departe pe drumul progresului, cu atât și nevoile oamenilor cresc împreună cu diviziunea muncii sociale care provoacă între indivizi o luptă din ce în ce mai mare în aparență și o solidaritate din ce în ce mai mare și mai adâncă în realitate<sup>6)</sup>.

Toți susțin că oamenii în societate ca să poată trăi sunt nevoiți să lupte continuu între ei; că lupta aceasta este principiul vieții; formele ei se schimbă ia însă rămâne. În societățile barbare forma luptei este «violenta», în societățile civilizate «dolul» șarlatania. Astăzi negustorul, de exemplu, luptă pentru viață și înșeală când cumpără mai efin și vinde mai scump; contractul de vindere-cumpărare ce consumatorul îl încheie cu acest negustor nu-i de cât o formă a luptei, unul vroind să cumpere efin, acesta să vândă scump. Este însă mai firesc să vedem din contra că atât contractul de vindere-cumpărare, care este cel mai uzitat, cât și contractul de schimb, de închiriere, de împrumut, de societate etc., departe de a fi o formă de «luptă», este tocmai expresiunea «legăturii» dintre oameni, a împăcării intereselor lor, căci contractul este o înțelegere, o armonie.

Se știe că cu cât o societate este mai civilizată, cu

1) „Le contrat social“ etc.

2) Fouillée. „La science sociale contemporaine“ Vezi — „Morale des idées-forces“.

3) H. Spencer, „Principes de sociologie“ tom II. etc.

4) de Gréef. „Les lois sociologiques“. (Introduction, de éd.).

5) Tiberiu Constant, „Individul față de societate și Stat“. (În „Cărușul Judiciar“, tom. XVI, No. 26).

6) Vezi în această privință și admirabila operă a marelui sociolog francez d. Durckheim. „De la division du travail social“. 2 ed. Alcan Paris.

atât contractul se generalizează mai mult, în acelaș timp societatea devine mai solidară.

Dar, cum rămâne cu «lupta pentru drept», cu procesele cari desbină atâta pe oameni, — lupta pe care nimeni nu o tăgăduiește? Observăm că ca nu este regula ci tocmai excepția care confirmă această regulă. Nu este o aplicare a principiului luptei sociale. Aceasta este datorită nu atât oamenilor cari «aplică legile» (magistrați și avocați), cât mai ales oamenilor cari le «fac», deși se crede contrariu. Că acei cari le fac sunt însuflețiți de sentimente bune, este posibil, este adesea probabil; dar ceace este nu posibil sau probabil, ci este siguri, este faptul că de cele mai multe ori ei nu sunt destul de pregătiți pentru enorm de greaua sarcină de a face legi bune.

Recunoaștem de asemeni că este luptă câteodată între cei cari exercită aceiași meserie, când, de exemplu, numărul lor a crescut în mod anormal; cu alte cuvinte, când oferta crește mai iute decât cererea. Dar nici aceasta nu-i regulă; ea este o boală socială care nu va întârzi să se vindece, să facă loc iarăși echilibrului, căci o societate viabilă se vindecă singură, ca și un organism puternic, care învinge boala numai prin puterea lui de viață.

Dar, este mai ales o formă a «luptei pentru viață» în societate, despre care s'a vorbit, se vorbește și despre care poate, multă vreme se va vorbi. Ea s'a numit pur și simplu «ceștiunea socială», care la dreptul vorbind nu înseamnă nimic, sau «lupta» dintre capital și muncă», și a dat naștere unei mișcări sociale care se organizează neîncetat și pe alocuri a pus stăpânire pe majoritatea maselor muncitoare.

Este elementar: capitalul fără muncă, nu mai este capital, adică o muncă acumulată «destinată la noi producțiuni»; căci, lipsit de muncă nu mai poate produce nimic, după cum pe de altă parte munca neajutată de capital se reduce la zero. Cu alte cuvinte, acești doi factori de producțiune nu pot trăi unul fără altul. Ei trebuie să se întâlnească, nu ca să lupte ci ca să se ajute reciproc.

Și totuși, în fapt, vedem lucrători punându-se cu miile în grevă și cerând dela patroni îmbunătățirea soartei lor, patronii pe de altă parte se solidarizează și ei între ei ca să nu urce prețurile muncii sau să nu acorde alte înlesniri lucrătorilor.

Acest fenomen se poate numi el luptă între capital și muncă?

Interesul capitalistului este ca să-și întrebuițeze în așa fel capitalul său ca să-i producă cât mai mult — aceasta bine înțeles în paguba lucrătorului — pe când interesul acestuia este că partea ce se cuvine lui să sporească, ceia ce face ca procentele capitalului să scadă.

Economiștii oficiali însă răspund că echilibrul între interesul capitaliștilor și al lucrătorilor se stabilește dela sine, căci interesul patronului nu poate fi ca să plătească pe lucrător așa de puțin încât salariul acestuia să nu-i fie îndeajuns ca să poată trăi, din contra, interesul lui este ca să aibă lucrători bine hrăniți și luminați, interes care îi este comun cu al lucrătorului.

Este utilizarea în «alt sens» a «legei de aramă», enunțată de Turgot, dezvoltată de Ricardo, botezată ast-

fel și răspândită de Lassale, unul din șefii socialismului german de odinioară.

Se știe că după această lege salariul este osândit să nu se ridice peste minimum necesar subsistenței lucrătorului. Dacă, dintr'o cauză oarecare, salariul crește, căsătoriile dintre lucrători se înmulțesc și populația crește, când oferta de brațe se va mări și determină o scădere de prețuri; atunci, lucrătorii se vor înpuțina, oferta va scădea, prețurile se vor urca în așa fel ca numai decât să recadă, și astfel cercul de suferințe al lucrătorului se va învârti jumătate înainte, jumătate înapoi, fără ca în definitiv să înainteze sau să dea îndărăt.

În fapt este adevărat că salariile cresc, dar trebuie să ținem seamă că și nevoile cresc și că au crescut mai iute încă, ceace însemnează că la urma urmei salariile scad.

Ce reese din considerațiile acestea? Că în relațiile dintre capital și muncă se produc două fenomene deosebite: unul de «cooperare, când este vorba de a produce», când e vorba ca acești doi factori să-și împartă beneficiile». Dacă admitem că cel dintâi este mai însemnat, atunci trebuie să conchidem că și aci cooperarea predomină și, ceva mai mult, că ea este «liberă» — ori cât de relativă ar fi actualmente această libertate.

\* \* \*

S'a zis: «A fi, este a lupta, a trăi, este a învinge». Ideia aceasta, formulată într'un fel sau în altul și pornită de sus în jos, plutește în atmosfera noastră. Încă de pe băncile școlii copilul o absoarbe, o culege și crește cu ea în suflet; iar când a venit vremea ca să-și câștige singur existența, se servește adesea de ea ca de un scut subțire care își ascunde mișeliile. «Fiindcă viața este o luptă, principalul este să învingi; nu importă mijloacele întrebuițate dacă știi cum să calci datoriile juridice sau morale»: Aceasta-i consecința practică ce decurge în mod natural din ideia de mai sus. Că este o consecință cu urmări «rele» pentru societate și individ, cred că nu este nevoie spre a o dovedi decât să observăm mai de aproape societatea și individul și să ținem socoteală de criticele sociale și morale cari din ce în ce devin mai numeroase și mai violente.

Dacă ar fi conformă cu realitatea lucrurilor, ideea de luptă, ar trebui ca viața unora să nu fie cu puțință decât pe măsură ce se distruge viața altora, pe când noi observăm că este o viață socială «superioară» aceea care din contră cere «cooperarea tuturor».

Cu cât societățile omenești înaintează, cu atât nevoile vieții — din ce în ce mai bună, — stabilește o diviziune a muncii sociale care, legând tot mai strâns pe oameni prin interese reciproce, îi face nu să lupte, dar tocmai să coopereze, ajutându-se în mod indirect. Se mai știe că cu cât o societate se depărtează de faza militaristă spre a se apropia de cea industrială, cu atât cooperarea devine din ce în ce mai liberă, iar solidaritatea crește în întindere și în întemeitate.

În timpul de față societățile civilizate străbat o perioadă în care neliniștea și frământările sunt mai mari ca de obicei, căci ele trebuie să-și găsească noi con-

dițiuni de adaptare pentru o fază nouă<sup>1)</sup>. Este o viață pe punctul de a se năruî, alta gata să nască; și, cece este mai grav încă, este o morală care se clatină fără ca alta să fie gata să-i ia locul. Este morala bazată pe credința că există un Dumnezeu care vede toate faptele omenești și într'o lume viitoare pedepsește pe cei ce fac rău. Subt această morală există neapărat și o imoralitate oarecare, dar mai bună este chiar imoralitatea decât «amoralitatea», lipsa complectă de simțământ moral, anarhia morală. Un om imoral este un individ inferior, dar un om; amoral însă, nu mai merită numele de om, ci acel de fiară sălbatică, — și din nenorocire, sunt destui; dar nu la țară, ci în cele mai civilizate centre îi întâlnești.

În aceste împrejurări, pe ideea falsă că viața este o «luptă», nu se poate ridica o morală «științifică», singură ideea «solidarității» oamenilor în societate este științifică, adică bazată pe observarea înlănțuirii fenomenelor din natură; căci noi am văzut că aceasta este ideea ce ne-o sugerează aceste fenomene, fie că le observăm în lumea vegetală sau în cea animală, fie că ne ridicăm la observarea celui mai nou și mai complex produs al naturii, la observarea societăților omenești. Cu alte cuvinte, principiul vieții, — dela cea mai simplă până la cea mai complexă, — nu este antagonismul, lupta elementelor cari o compun, ci este din contră, legătura lor, cooperarea lor, — de cele mai multe ori inconștientă — pentru realizarea din ce în ce mai perfectă a minunatului tot numit viață, — individuală și socială.

În societăți este adevărat că oamenii sunt conduși numai de dorința de a-și îndeplini nevoile lor de tot felul: fizice, intelectuale, morale, fără ca să se gândească măcar la ideea aceasta de solidaritate; nu e însă mai puțin adevărat că interesele lor, — cari par contrarii, și cari par prin consecință că-i separă, că-i pune în luptă unul contra altuia, — sunt tocmai cece îi leagă mai strâns, făcându-i unul pentru altul din ce în ce mai necesari. Dar această legătură nu trebuie luată în sensul că ea există între indivizi determinați, ci între indivizi în genere; cece este un bine. De asemenea dacă un individ depinde din ce în ce de mai mulți, apoi și de el depind mai mulți. Astfel că mersul normal al solidarității, departe de a subjugă pe oameni unul altuia, cum s'ar crede, îi face mai liberi, — și în aceasta stă marea ei însemnătate.

Rezultă din cele de mai sus că «solidaritatea» nu-i un sentiment născut din slăbiciunea individului față de natură și Societate, sau o idee pornită din credința acestei slăbiciuni, o idee subiectivă. Nu; ea este o realitate. Ideea de «cooperare» este interpretarea adevărată a tuturor fenomenelor din natură, solidaritatea este prin-

ciplul vieții. Și este nu numai principiul vieții individuale ci este principiul conviețuirii indivizilor în «societate» adică este principiul «moralei», de care trebuie să ție seamă acești indivizi.

Într'adevăr, dacă admitem că un individ în conduita sa «generală» este nevoit să ție seamă de forțele din jurul său, și că cu cât cunoaște mai bine legile acestor forțe cu atât se va putea orienta mai ușor; atunci implicat trebuie să admitem că cu cât un individ în conduita sa specială (conduită «morală») va ține mai mult seamă de această forță «cooperarea», cu atât el își va realiza mai ușor și mai complect viața sa, socotind bine înțeles, că toți ceilalți indivizi au, sau au avut<sup>1)</sup> conștiința acestei cooperări, care se realizează și care trebuie să se realizeze cât mai complect.

Căci numai astfel viața individuală se poate adapta pe deplin mediului social, și se va adapta fără ca personalitatea individului să se șteargă, ci din contra, afirmându-se din ce în ce mai puternic, și în așa fel în cât aceste manifestări departe de a se împedica unele pe altele, nu numai să-și respecte reciproc sferile de activitate, dar să se ajute chiar, lăsând pe individ să guste din voluptatea acestei activități însăși cu privilegiile îndreptate spre un viitor pe care îl întrezărim mare, fermecător și sublim!

TIBERIU CONSTANT

---

## LITERATURA

---

### NU MAI PLEACĂ...

Trec cârduri, cârduri, rândunelele, un fâșăit lin se duce cu călătoarele; se depărtează, o gingie neagră se șterge în albastrul limpede și o muchie taie cerul. Apoi alte cârduri vin din urmă și așa trec meru de câteva zile! Soarele sclipește blând și razele dulci, de început de toamnă, se deapănă agale pe frunzele salcâmiilor stropiți ici, coala cu rugină. Se lasă stoluri de rândunele, înegresc vârfulurile perilor, sârmele telegrafului sunt pline de păsărelele călătoare cari mai poposesc o clipă în calea lungă.

Cântă cu toatele, cântă de îți iau auzul! Și tot mai multe se strâng. Ies perechi, perechi de pe sub strășinele plecate, de prin cuiburi și de pe sub grinzile bătrâne. Se adună de prin frunzișul dat în ruginiu al perilor, de sub cosorobul bordeiului. Și sunt atât de multe! Se duc trâmbă, afundându-se tot mai mult în zarea neisprăvită; sed uc cântând până se pierde în depărtare cântecul lung și răsucit ca un șurub. Și se duc revărsând în urma lor o umbră subțire, tristă, un dor de ce a fost, de ce a trecut. Un gol blând zâmbește în urmă și se lasă încet, ca o ceață străvezie peste tot, peste toate. Și cârdurile de rândunele se duc meru!.. Iau cu ele și florile și mirosul. Au luat primăvara cu care veniseră, au luat vara lenevoasă, au luat și cele dintâi priviri ale toamnei!. Duc cu ele razele dulci ale soarelui, duc cânteccele, duc graiul duos

1) Toți spun că în special noi, Românii suntem la o „cotitură a istoriei“ că străbătem o perioadă de tranziție, înțelegând că acesta este un fenomen excepțional și de o scurtă durată. Greșeală enormă, căci viața socială ca și cea individuală, nici odată nu stă pe loc. Este însă o perioadă când tendințele de conservare au devenit mai importante și mai numeroase ca cele de progres. Dar acest echilibru este totdeauna instabil. Nici China, pe care cei ce nu o cunosc, o cred imobilă, — nu stă pe loc. Aparența ne înșală. Transformările cari se prepară sunt cu atât mai ascunse cu cât sunt mai adânci.

1. Când spunem „au avut“, înțelegem că ideea de cooperare din „conștientă“ a devenit „inconștientă“ sau chiar s'a transformat într'un „sentiment“.

al codrului în floare, duc murmurul isvorului limpede, duc dragostele!... Și se duc cârdurile, plec rândunelele toate; doar ea nu se mai duce, nu mai pleacă!.. Câte stoluri nu s'au lăsat în dudul din bătătură!.. Câte șiruri nu s'au rânduie pe coama casei, pe creasta bordeiului! Au stat rândunele, și-au ciugulit fulgii, s'au scaldat în zâmbirile dimineții, ori în scăpătatul aprins și au plecat în cântece; dar ea tot n'a plecat! Stă sub grindă noduroasă a coșarei! Fulgii îi sunt sbârliți, coada crestată în două, e lăsată în jos și capul ghemuit între pene. Dă să scapete soarele și tot nu s'a urnit de pe grindă! Sunt două zile aproape de când n'a mâncat nimic, doar de dimineață a pus ciocul la strășină și și-a udat limba cu câteva picături de rouă. Nu-i e nici foame, nici sete! Când și când scoate ciocul de sub aripă și își ciugule fulgii, apoi iar vără capul sub pene și picotează așa....

Aci, era cuibu ei! Erau multe! Aci a crăpat oușorul, mic cât aluna, și a scos ea ciocul, ca vârful de ac; aci a deschis ochii. Cinci frați erau. Stau toți cu ciocul de ceară pe buza cuibului și căseau gura mai mare decât ei când venea mă-sa cu omizele în cioc ori cu gușa plină cu apă. Noaptea îi învelea pe toți cu aripele, iar ei se strângeau golașii sub fulgii calzi ai măsii și scoteau doar vârful ciocului printre puful moale. Le-au dat tului, s'au făcut mari câte-și cinci, au sburat, s'au jucat, au ciugulit flori de salcâm... Și abia își aduce aminte cum, ca un vârtej s'a rotit ceva pe deasupra lor, apoi un ciripit, și ea s'a pomenit sub strășina casei!.. A venit și toamna și pe frați nu i-a mai întâlnit, nici pe mă-sa n'a mai văzut-o! Când au plecat rândunele a plecat și ea cu ele. Au mers drum lung, cârduri multe. Erau tovarăși destui. Cântau cu toții, care de care mai frumos, să întrecă pe celălalt. Își așezau penele cu ciocu, își smulgiau fulgii cari nu se rânduiau frumos, și nu stau liniși! Dar dintre toți unul mai iute la sbor și cu ochii lucitori și ascuțiți par'că ca un vârful de ac, tot drumul își făcea loc și mergea lângă ea. De câteori se opreau în cale, el se așeza pe craca cea mai naltă, în fața ei; își netezea penele, subția trupul și-l ținea sus; își ascuția de câteva ori ciocul pe ramura copacului și se punca pe cântat. Cânta și ochii nu și-i lua dela tovarășă. Din când în când se uita pe lângă el, și iar își mai netezea câte un fulg sbârliț... Cântau mulți, toți cântau, dar cântecul lui se auzea dintre toate; întorcea glasul mai frumos, ciripitul era mai dulce și în ochi avea mai multă putere decât ceilalți și mai multă dogoare. Era mai frumos la trup, mai voinic și mai mândru la privit. Plecă cârdul și el tot lângă ea! Ar fi dus-o pe aripele lui par'că, numai să nu i fie prea greu, că era calea lungă până acolo, aveau multe dealuri și văi de trecut și ape mari, unde nu găseau nici un prund să poposească. Când o vedea că conțeneaza sborul și găfâie des sub gușa cenușie el se lăsa cel dintâi jos și atunci tot cârdul se oprea. Și ce mândră era rândunica când sta el lângă ea și cânta atât de frumos!

Tot drumul au mers amândoi alături și li s'a părut, scurtă calea! S'au uitat unul în ochii celuilalt mult, și-au apropiat ciocurile, și-au dres fulgii, a rânduie unul penele de sub gușa celuilalt, apoi au cântat amândoi mult,

mult, ai fi crezut că numai tac! Ceilalți au amuțit, au rămas toți cu fulgii sbârliți și triști, i-a învins!..

\* \* \*

Când iar a început să dea colțul ierbei, când au înmugurit pomii și câmpurile s'au înverzit; când au înviat omizele și musculițele s'au desmortit, când s'a încălzit pământul, rândunica s'a întors iar la cuibul ei, la cuibul în care crescuse. S'a întors cu tovarășul care îi cântase tot drumul, s'a întors cu soțul acuma. Au dres cuibul și au cărat amândoi, în cioc pământ, tocmai dela pârâu, de sub deal. Au adus păiuș subțire ca firul de colelie și l-au rânduie în cuib, au așezat apoi și fulgii moi și afânați.

Cât a clocit ea ouăle îi aducea soțul în cioc lăcuste și fluturi, îi prindea din grădină când stăteau lenevoși pe nimiezi, lipiți de bobocul despicat al răsurei; și tot el îi aducea și gușa plină cu apă. Dacă plecă ea să mai înghită nițică adiere de vânt, ori să mai să scalde în pusderia de raze calde ale sfârșitului de primăvară, atunci rămânea soțul, să nu se răcească ouăle.

Au scos trei rânduri de pui până a trecut vara. Toamna au plecat cu toții. Eră cârdul mare, erau numai puii ei. Se duceau și cântau, împerechiați doi câte doi...

Trei ani dearândul au venit ei tot la cuibul ăla. De câteori l-au dres și l-au lipit! Și câți pui n'au crescut ei în trei primăveri și trei veri!.. Acum s'au întors mai de timpuriu ca întotdeauna! Puii sunt și ei mari fiecare cu tovarăș, nici unul nu e fără soț, ori soață. S'au urzit cuiburi alături, tot pe martacul acela; și sunt atâtea cuiburi că nu le poți număra!.. Și cântă în răvârsatul zorilor de parcă te ridică o boare lină până în slava cerului!.. Pe nimiezi se înșirue sub strășină, la umbră și se scaldă rândunelele! Puișorii ieșiți doar din găoace numai târțița de ei și cu gâturile ju-puite, stau cu ciocurile întinse pe marginea cuibului. O trestie de se mișcă sub strășină ei cască gura și înghit în sec!..

Le-au dat tului pe aripi, pe spinare le-au crescut fulgi mărunți; cașul de ceară dela cioc a început să piară, puii s'au făcut mari și cuiburile s'au umplut. A trecut de miezul nopții. Dorm cu toții puișorii și mamele i-au învelit cu aripele. Pe cer nici luna, nici stele, e întuneric de-ți dai cu degetele în ochi, afară!.. Pe la o vreme așa, în negurile nopții, se ridică un nor gros și roșiatic de fum deasupra coșarei. După câteva clipe se văd limbi de foc pe învelitoare și toată coșarea e cutrupită de flacări!.. Când s'a luminat de ziuă, arsese tot, până la pământ. Mai colo o rândunică, cu fulgii pârliți până la piele, înlemnise cu ciocul căscat; iar pe craca salcâmului de alături stă tristă încă una. Doar ea scăpase!.. S'a coborât pasărea din pom jos la soț, dar i l-a luat cineva numai decât!.. Ceilalți au pierit toți în foc, și puii și mamele!..

A trecut toată vara și ea acolo a stat, în salcâm. Când a ridicat iar coșarea, târziu, s'a mutat sub strășină, dar numai erau nici cuiburile nici puii!.. A venit toamna, au plecat celelalte rândunici, ea n'a plecat! S'au îngălbenit frunzele, se scutură în adiera vântului, pleacă și ele se duc cu toamna; se duc și razele soarelui, plâpânde și dulci, numai rândunica nu se mai duce!.. ca nu mai pleacă!..

I. CHIRU-NANOV.

# T E A T R U

## TEATRUL LUI CARLO BERTOLAZZI <sup>1)</sup>

În toate lucrările de teatru ale lui Carlo Bertolazzi, chiar și în cele mai slabe, se găsește în totdeauna ceva foarte frumos care ți-atrage atenția și ți se întipărește adânc în memorie. Puțini ca el știu să pue pe scenă cu atâta îndemânare observații din viața de toate zilele. Unii au susținut că e cam superficial. Dar oare, — dacă vă aduceți aminte — nu i s'a adus aceiași învinuire și lui Carlo Goldoni despre care s'a zis că ignorează frământările sufletești și îmbracă totul într'o filosofie împăciuitoare, chiar când încearcă să fie mușcător? În realitate însă Goldoni era un observator profund și e de ajuns să examinăm figura lui *Sior Todoro brontolon* pentru ca să ne convingem pe deplin de aceasta.

Carlo Bertolazzi e goldonian în toată puterea cuvântului; ți se pare câteodată gingaș, câteodată optimist, numai pentru că e îngăduitor. Dar această îngăduire a păcatelor și slăbiciunilor omenești, e poate una din variantele cele mai profunde ale amărăciunii. Omul care în fața lucrurilor urâte ale lumii se revoltă și blestemă nu e decât un naiv. La ce bun? Așa e viața. Așa e lumea. Nu e oare mai bine s'o luăm așa cum e și să zâmbim? Vedeți. Chiar în durere se ascunde uneori atâta comedie. Din contrastul dintre una și cealaltă, răsare și înflorește gingașa plantă a umorismului. Suntem cruzi poate când râdem de durerea altuia. Dar ce suntem noi de vină dacă această durere e comică în felul ei de a se manifesta.

Nota umoristică o găsim și la alți autori italieni contemporani, însă umorismul lui Roberto Bracco e mai sarcastic, acela a lui Giannino Antona Traversi e mai amar. Dintre toți autorii italieni de astăzi, Carlo Bertolazzi mi se pare mie că e singurul care din observarea faptelor, a figurilor, a tipurilor a știut să scoată cea mai caracteristică notă de umorism italianesc.

Să luăm de exemplu «Lulù», care e poate cea mai bună comedie a lui, din teatrul nedialectal. «În afară de scena tragică dela sfârșit, minciuna cronică, fundamentală a protagonistei Lulù e de un comic impresionant, dureros și nespuse de adevărat. Mincinosul a fost de atâtea ori pus pe scenă. Mincinoasa însă, niciodată. Or, Lulù, înainte de a fi o femeie destrăbălată, e o mincinoasă tenace, incorigibilă. Ea minte în totdeauna, născoceste tot felul de minciuni măcar că știe că peste cinci minute o să se dea singură de gol. Simulează oboseala, suferința, indispoziția, nervii, gelozia, boala ereditară; născoceste gelozia amantului, istorisește povești fantastice. Minte cu amantul de ieri, cu cel de azi, cu părinții. Publicul râde înaintea acestei avalanșe neînfrânate de minciuni.

Și numai atunci devine serios și are o mișcare aproape de durere — nu de desgust — când o vede pe *Lulù* profanând cu minciuna ei cinică până și cel mai

sfânt simțimânt omenesc: când o vede că simulează o maternitate apropiată numai pentru ca să-l facă pe îndrăgostitul ei s'o ia de nevastă. Așa încât, la sfârșitul piesei, când un glonț de revolver ucide pe această mică perversă, spectatorul nu simte nici cea mai ușoară compătimire.

E o pedeapsă târzie, dar meritată. Și *Lulù*, chiar cu câteva minute mai nainte nu încetase să fie tot Lulù; în tovărășia unui amant își plângea triumfurile de pe vremea când era baletistă la Scala aducându și aminte cu regret de supeurile, de orgiile, de prietenii, de prietenele și rivalele ei de odinioară. Câte ca *Lulù* nu se întâlnesc în viață. Și cu câtă sinceritate de adevăr, această cocotă coruptă e pusă pe scenă alături de tipicele și caracteristicele figuri ale părinților ei. Ați băgat de seamă ce figură comică, foarte bine caracterizată este bătrânul ciobotar Ștefan, care face să răsune păreții prăvăliei lui meschine de cuvinte umflate și banale de patriotism?

Figura femeii perverse și corupte se repetă sub alte forme și într'o altă comedie a lui Bertolazzi care nu prea a avut succes și care nu e una din cele mai fericite producțiuni ale teatrului său «*La Sfrontata*».

Pictor pătrunzător de caractere, observator subtil și adânc, reproducător credincios al slăbiciunilor omenești, ne apare de asemenea complet, într'o altă comedie, operă de artă demnă să stea alături de «*Lulù*», — «*L'egoista*». Scrisă mai întâi în italiană, fu repede tradusă în dialect venețian și purtată în triumf de marile actor Ferruccio Benini, interpretul fără seamăn al rolului principal din piesă.

Egoistul lui Bertolazzi în fiecare din cele patru faze prin care trece, nu se desminte o clipă. Egoismul lui, când comic, când dramatic, dar totdeauna crud, e observat și reprodus cu un realism uimitor. Franco Marteno e egoist ca om, ca prieten, ca frate, ca soț, ca părinte și e fără îndoială caracterul cel mai bine schițat din tot teatrul lui Bertolazzi.

O comedie plină de situații nostime, este «*Il diavolo e l'acqua santa*», în care cu o grație fermecătoare, autorul ia în zeflema haina sacerdotală cu principiile ei bigote, în conflict cu un necredincios. Și printr'o dibace întorsătură împacă dracul cu tămâia, având grijă să ni-i înfățișeze și pe unul și pe cealaltă în culori cât se poate de simpatice.

Mai nainte de a se dedica cu totul teatrului italianesc, a scris în dialect milanez o mulțime de comedii, precum: «*Dorina modista*», «*Al Mont de pietaa*», «*La prima Sira*». Al suon dell'arpe angeliche», «*In verzee*» etc.

Tânăr încă, Carlo Bertolazzi are la activul său peste 40 comedii, fără să punem la socoteală localizările în dialect milanez și traducerile din franțuzește în italiană, precum și criticile de teatru, micile încercări literare, nuvelele, confesiunile.

Un volum delicios de autobiografie umoristică este *Le mie briconate*.

Cu câtă artă poveștește viața lui de boem, de pe când era student, și pe când, vrăjtit de teoriile unui camarad de universitate care spunea că «Un student din Pavia, n'are ce face cu banii, întrucât la birt mănâncă pe datorie, iar gazda nu-i cere chiria înainte, — a fost

1) Carlo Bertolazzi este autorul comediei *Lulù*, reprezentată cu mult succes de compania dramatică Davila, Luni 21 c. pe scena teatrului Leon Popescu. Rolurile principale au fost ținute de d-rele Giurcea și Alexandrescu și de d-nii Davila, Bulandra, Bulfinsky și Storin.

dat afară din casă și s'a dus să doarmă într'un vagon de drum de fier.

Dar astăzi, Bertolazzi (sunt atât de depărtate acele vremuri!) a devenit un om de ordine. Afectiunea unei soții iubite și a bătrânei lui mame, îi desmiardă inspirațiunile artistice când la Milan, când la Pallanza pe Lago Maggiore în vila lui albă și liniștită. Și în undele limpezi ale acestui lac albastru, într'o melancolie delicată și duioasă, își oglindește indulgența lui senină de om și de artist pentru slăbiciunile altora, pentru păcatele și vina altora, păcate și slăbiciuni pe cari el le privește cu un ochiu filozofic, curat și blând, departe de ura neînțeleasă și de blestemul nefolositor al celor slabi.

GIULIO PIAZZA.

(Tradus din italienește de A. Buzescu)

## A R T A

### EXPOZIȚIA DE PICTURĂ

ION ALEX. STERIADI

D-l Steriadi e un pictor conștiincios și cinstit în toată puterea cuvântului. D-sa nu e dintr'aceia cari simt o bucurie malițioasă sau naivă ca să-și mistifice contemporanii. Deși a studiat în străinătate, și s'a abătut probabil și prin München, n'a venit să ne sperie cu siluete vapoase, încadrate în rame bizare. Mulți dintre confrății d-sale pictează cu sânguință în ateliere peisagii stranii, cu șiruri de plop, cu nimfe plecate pe apa cascadelor, cu feți-frumoși, cu ilene cosinzene și cu ceruri de sineală. Șimfoniile în roș sau în violet, femeile cu crisanteme și cu flori de mac în plete, nu sunt specialitatea d-sale. D-l Steriadi nu compune tablouri cu perspective și cu culori neverosimele, pentru gustul rafinat al decadentelor noastre, ci, mai simplu și mai cinstit, privește natura și ne-o redă în pictură așa cum o vede. Pânzele d-sale sunt bucăți din viața de toate zilele. Hamali, țigani, vânzătoare de dantele, florărese, turci, mai ales turci și foarte multe schițe din portul Brăila și de pe malurile Dunării. Nici o înfrumusețare, nici o idealizare a naturii. Realismul cel mai sincer și cel mai sănătos, investmântat poate într'o singură nuanță de poezie; simpatia pictorului pentru natură și pentru oameni.

Din acest punct de vedere de sigur că d. Steriadi e singurul nostru pictor social. Iată *vânzătoarele de dantele* (No. 40). Bătrânele, care așteaptă cumpărătorii, cu gesturile timide, cu privirile blânde, cu vestigiile sărăciei pe obraji și pe hainele lor. Vând și par'că cerșesc. E munca lor aceia, sunt nopțile lor nedormite, și par'că așteaptă mila trecătorilor. Pictorul a întins simpatia lui dulce, sfioasă, peste mizeria omenească. Iată și mai semnificative încă, cele două pânze intitulate la fel: *Hamalii* (No. 1 și 20). Acelaș subiect. O procesiune de muncitori încovoiați sub greutatea coșurilor cu cărbuni. Figurile sunt obosite, resemnate; privirile alunecă fără să spună nimic. Se simte tăcerea oamenilor cari se încrucșează fără să se uite unul la altul,

fără să-și zâmbească, fără să știe că și ei sunt oameni. Biete unelte de muncă, alăturați perechi perechi, ca vietele la jug. Pictorul i-a privit cu simpatie și ca să ne dea o curată emoție artistică n'a avut decât să-i aștearnă pe pânză așa cum i-a văzut. Dacă d. Steriadi n'ar fi un artist, ne-ar fi dat muncitori în poze căutate, cu gesturi teatrale, așa cum a făcut-o d. Băncilă dela Iași. Dar d. Steriadi n'a subordonat arta tendinței, nu și-a propus să ne insufle anumite sentimente sociale, nu și-a transformat penelul în mijloc de propagandă, și de-aceia pictura d-sale e bună și cinstită.

O singură mare obiecțiune am avea de făcut d-lui Steriadi; dar și-această imputare nu i se poate adresa numai d-sale personal, ci mai curând școalei, felului de-a concepe arta a celor mai mulți artiști români din vremea noastră.

Vreau să vorbesc de mișcare. Nici unul din tablourile expuse în ultima expoziție n'are mișcare. Natura e în repaus, înghețată, moartă. Ca și natura, oamenii sunt surprinși într'un moment dat; s'ar spune că sunt luați de obiectivul unui aparat fotografic instantaneu. Priviți de pildă tabloul No. 3, *Vânturatul porumbului*. Mormanele de porumb sunt bine redate, perspectiva e bună. Din întâmplare însă, am asistat și eu la vânturători de porumb pe cheiul Brăilei. Ce mișcare! Din secundă în secundă movilele de porumb luau alt aspect. Nori de praf se ridicau în văzduh. Lopătarii se îngrămădeau cu mișcări ritmice, necurmte, împresurau din toate părțile, răscoleau, vânturau movilele de aur, treceau par'că mormanelor de porumb din activitatea și din viața lor. Sub razele soarelui, în cântecele vânturătorilor, cheiul trăia.

D-l Steriadi transformă toată această mișcare în natură moartă. Tot așa procedează și cu celelalte tablouri. Naturile d-sale se odihnesc și oamenii fac la fel.

Vreți să cunoașteți cauza acestei neputințe de-a însufla artei mai multă viață și mai multă activitate? O cauză foarte simplă. Lenea artistului sau mediocritatea talentului.

În adevăr, pe cât e de ușor să redai formele aparente ale vieții, pe atât e de greu să redai însăși viața, cu agitația, cu frământările, cu conflictele ei dramatice. O domnișoară dela un pension pictează foarte frumos o garoafă lângă un trandafir. Dar florile d-rei, sunt de hârtie sau flori dela modistă. Puneți-le alături de florile lui Luchian, și veți vedea că e mai mare depărtarea între ele decât între cer și pământ.

În sculptură, d. Spaethe își lustruște statuetele, le freacă cu glas-papier, modelează corpuri ideale, dar toate mașinele pretențioase ale d-lui Spaethe nu fac de cât parale. Viața, viața adevărată, care vibrează în fiecare nerv, care încălzește marmora, veți găsi-o într'un bust a lui Storck.

În literatură, n'avem decât greutatea alegerii. Cea mai mare parte a scriitorilor români se ferec ca de foc de subiecte mari și de pasiuni puternice. Patimele profunde: avariția, fățarnicia, jocul, frica, femeia, nu sunt pentru scriitorii noștri. Dintre patimele omenești, literatura românească aproape că nu cunoaște decât pe cele mai simple: beția și omuciderea. Psihologia bețivului e foarte ușoară și gestul ucigașului e foarte lesne

de descris. Un literat când e incapabil să miște într'altfel sufletul cititorului, își omoară eroii.

Cei mai mulți însă nu fac nici atât. Aceștia nepuținând să cuprindă într'o frază furtuna deslănțuită în sufletele și în momentele mari, se mulțumesc cu oameni și cu situații mărunte. Viața unui bătrân care se scoală odată cu găinele, își aprinde luleaua, ese în cerdac și-și macină zilele între două-trei tabieturi și două-trei griji, firește că e de o mie de ori mai ușor de descris de cât viața eroilor lui Balzac.

Scriitorii noștri, oameni pacinici și buni cunoscători ai mijloacelor lor creatoare, se feresc să se apuce piept la piept cu greutățile mari ale artei.

Ca și dâșii, ca și cei mai mulți din literații și artiștii noștri, d. Steriadi ocolește dificultățile picturii, se mulțumește cu aparența realității, și ne dă pânze cari, lipsite de intensitatea vieții, nu pot însemna o etapă mai mult în evoluția artei românești. Pictura d-lui Steriadi e cinstită, conștiincioasă, mai respectabilă decât a altora, dar față de posibilitățile pe cari le întrezărim în temperamentul d-lui Steriadi, e păcat că e numai atât.

N. D. COCEA.

#### BIBLIOGRAFIE.

*Gerasimu Episcopul Romanului*, Răspuns la adresa cu No. 238 din 5 Decembrie 1909 a I. P. S. Președinte al Sfântului Sinod și al Consistoriului Superior Bisericesc, D. Dr. Atanasie Mironescu, către Prea Sfințitul Gerasimu Saffirinu, Episcopul Romanului 1909.

*Maxim Gorki*, Revelionul. O noapte de toamnă. Editura «Lumen». Prețul 15 bani.

## NOTE ȘI DISCUȚIUNI

### INCHEIEREA DISCUȚIUNII CU D. CLINCIU.

Domnule Director,

Vă rog să mai îngăduiți aceste puține rânduri, ca încheiere a discuțiunii dintre mine și d. I. Clinciu. Nu răspund afirmărilor d-lui că eu sunt violent, despot și puțin modest, căci cunoscuiți și cei cari vin în atingere cu mine nu vor fi având nevoie să mă cunoască prin mentalitatea d-lui Clinciu; iar avertismentul, pe care zice d-lui că l-am primit, nu există decât în fantazia sa. Iată despre ce este vorba: În 1907, trei elevi din clasa, la care eram eu diriginte, au făcut o necuviință. Pedepsa ce li s'a aplicat de consiliul școlar, s'a părut ușoară ministrului, care a agravat-o și pe diriginte l-a înlocuit. Însă în urma explicărilor că intenționat s'a aplicat o pedeapsă mai ușoară, în vederea îndreptării elevilor, și că cercetarea din partea dirigintelui a fost completă, acesta a fost reintegrat. Martori pot fi membrii consiliului școlar și procesele verbale din registrul școlii, unde semnează profesorii diriginți. D. Clinciu dă și cu aceasta probă de lipsa ori căreia pasiuni și de sentimentele ce-l însuflețesc pentru adevăr și exactitate.

Primiți, Vă rog, Domnule Director, asigurarea respectului meu.

ION S. FLORU.

1909, Decembrie 21

## G. S. BECHEANU & I. ILIESCU

STRADA LIPSCANI, 26 — BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 26

### MAGAZIN de NOUȚĂȚI și MANUFACTURĂ

Lânuri pentru rochii: Hommesponvon, cheviotte gros-côte etc., și

*Postavuri* în toate genurile.

### MĂTĂSĂRIE

Cachemir soie, charmense, crepe de chine etc.

*Taffetas* din fabrica *Bonnet* culori și negre

Atelier special pentru rochi și confecțiuni

### PÂNZĂRIE

*Jerseuri, Flanele, Cache Corsets tricotate, Ciorapi și Batiste.*

### CORSETE

Dantele torchon și broderii veritabile

Rayon special pentru Lingerie și Troussouri gata și după comandă

PREȚURI FIXE ȘI MODERATE

# Ciocolata și Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători